

Actieve parken, sociaal cement

Multifunctioneel gebruik van sport-,
tuin- en speelparken

Actieve parken, sociaal cement

**Multifunctioneel gebruik van sport-,
tuin- en speelparken**

Actieve parken, sociaal cement

Sportvelden, volkstuincomplexen en speeltuinen delven bij stedelijke vernieuwing nogal eens het onderspit. Om plaats te maken voor uitbreiding en differentiatie van het woningbestand moeten dergelijke actieve parken verhuizen, niet zelden naar de randen van de stad. Daarmee gaan kansen verloren, want actieve parken leveren het cement dat de sociale structuur van buurten en wijken kan versterken. Verplaatsing leidt tot verschraling. Door te zoeken naar integratie en verregaande functiecombinaties is het mogelijk om deze accommodaties op wijkniveau te behouden en om sport- en tuinverenigingen nieuw leven in te blazen. En een buurt die in sociaal opzicht sterk is, biedt tegelijk meer draagvlak voor fysieke vernieuwing van de woonomgeving.

Actieve parken in de oude stad

Volkstuincomplexen, sportvelden en speeltuinen zijn in het verleden vaak tot stand gekomen op ruimten die niet voor andere stedelijke functies nodig waren: groenstroken die na realisatie van wegen en woonwijken onbebouwd overbleven of perifere restgronden langs spoorlijnen en rondwegen. Gezien de kleine schaal die steden vroeger nog hadden, waren deze goedkope

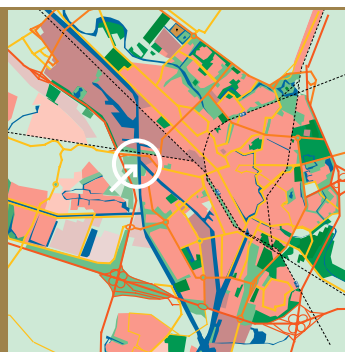
plekken lopend of per fiets gemakkelijk bereikbaar en zo konden sportclubs en volkstuinverenigingen tot bloei komen. Tientallen jaren leidden de verenigingen een onbedreigd en tamelijk auto-noom bestaan. Nog steeds zijn de meeste terreinen vaak alleen toegankelijk voor leden en draaien de verenigingen volledig op vrijwilligers. Met het uitbreiden van de stad en het schaarser worden van de groene ruimte, is de waarde van de grond gestegen. Tegelijk zijn veel sportterreinen en volkstuinen in de stad komen te liggen. Nu, in de compact bebouwde stad, zijn deze extensief benutte groene ruimtes niet langer op de oude manier te handhaven. Vooral ook omdat veel terreinen door achterblijvende investeringen een kwinlend bestaan leiden. Het aanbod sluit niet meer aan op de behoeften van deze tijd. De conclusie ligt voor de hand: ruim deze terreinen op en gebruik de ruimte voor de bouw van woningen en herstructurering van wijken. Bij stedelijke ontwikkeling is dat al vele jaren de overheersende trend.

Actieve parken in een moderne stad

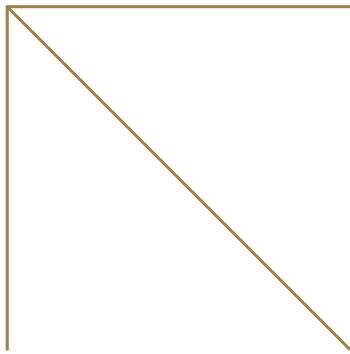
Toch is het te simpel om sportterreinen, volkstuinen en speeltuinen slechts te zien als een surplus aan ruimte die gemakkelijk kan worden volgebouwd. Ook een moderne stad heeft laag-

Sportpark Marco van Basten, Utrecht

De aanleg van het Utrechtse sportpark Marco van Basten was het initiatief van enkele sportverenigingen die gevestigd waren aan de westkant van het Amsterdam-Rijnkanaal. Zij moesten verhuizen naar Leidsche Rijn in verband met de aanleg van de HOV-lijn en hebben toen gekozen voor een gebied dicht bij de stad: 2,5 hectare op de noordpunt van Oog in Al. De verenigingen hebben hun belangen in een stichting gebundeld en met de gemeente de plannen uitgewerkt. Er is een multifunctioneel complex ontwikkeld, bestemd voor onder andere voetbal, korfbal, tennis, jeu de boules, een openbare speelvoorziening voor basketbal en voetbal, kinderopvang en naschoolse opvang. Door technische innovaties was het mogelijk op een beperkte oppervlakte zoveel mogelijk wensen in te willigen. Zo heeft het voetbalveld kunstgras gekregen waardoor intensief gebruik mogelijk is. De kantine is zo ingericht dat verschillende sportclubs en de kinderopvang er gebruik van kunnen maken. Sinds de opening in 2005 groeien de aangesloten sportclubs in ledental. Ook de combinatie van meerdere sporten in één complex werpt z'n vruchten af. Leden van de clubs maken

kennis met andere sporten en het is de bedoeling om éénmaal per jaar een gezamenlijke sportdag te organiseren. De stichting is eigenaar van het gebouw en van het grootste deel van de sportvelden. Iedere club draagt per sporter jaarlijks €30,- af aan de stichting waarmee de exploitatie op basis van vrijwilligerswerk rond is. Om een professionele clubmanager in dienst te kunnen nemen, probeert de stichting nieuwe gebruikers, leden en sponsors te werven. Ook zijn er ideeën voor bedrijfsactiviteiten.

Sportpark Marco van Basten in Utrecht.

drempelige ontmoetingsplaatsen nodig waar mensen elkaar kunnen vinden. Actieve parken zijn bij uitstek geschikt om op een ongedwongen en vrijblijvende manier levendigheid en sociale cohesie te verkrijgen en om individualisme en anonimiteit te overwinnen. Verschillende projecten in deze themabrochure laten zien dat actieve parken essentiële ingrediënten van stedelijke vernieuwing zijn. Sport levert naast plezier een belangrijke bijdrage aan maatschappelijke waarden als leefbaarheid, sociale integratie en gezondheid. Sport verbreedert. In de tuin helpen mensen elkaar en leren zij van elkaar. Ongedwongen kan iedereen hier meedoen aan het openbare leven. Buitenspelen is nodig voor de fysieke en verstandelijke ontwikkeling van kinderen. Het is goed voor motorische en sociale ontwikkeling en creativiteit. Voor de sociale structuur van een wijk of buurt is het daarom van belang een voorwaartse beweging te maken en deze functies niet naar de rand van de stad te verbannen. Aan sport-, tuin- en speelparken kunnen nieuwe functies worden toegevoegd zodat ze beter aansluiten bij de behoeften van de moderne stad. Een actief park wordt intensief en voor meerdere functies gebruikt; voor iedereen is er wat te doen. Ruimtelijk kan een actief park worden opgenomen in het weefsel van de stad.

Leerpunten

- Steden worden intensiever gebruikt. Veel sportvelden, volkstuinten en speelterreinen verdwijnen daardoor naar de periferie.
- Een actief park in de woonomgeving vergroot levendigheid en betrokkenheid van bewoners bij hun omgeving en vermindert individualisme en anonimiteit.
- Een actief park is voor iedereen. Investeren in een actief park geeft daardoor een positieve impuls aan herstructurering.

Kansen voor sportparken

Voetbalvelden zijn vaak eigendom van de gemeente en worden door een vereniging beheerd. Ze zijn meestal met een hek van de openbare ruimte afgescheiden en alleen toegankelijk voor leden van de betreffende vereniging, supporters en bezoekende voetbalploegen. Vinden er geen wedstrijden of trainingen plaats, dan liggen de velden er verlaten bij. De uitgestrekte groenvoorziening levert daarmee maar een kleine bijdrage aan de groene kwaliteit van de omgeving.

Dergelijke voetbalterreinen kunnen worden omgebouwd tot semi-openbare multifunctionele sportparken. De gemeente Utrecht is op dat gebied actief en wijst juist middenin woonwijken ruimte aan voor sport. Drie IPSV-voorbeeldprojecten (Sportpark Marco van Basten, Ondiep: het Trendpark met Lef en Sporteiland Nieuw Welgelegen in hartje stad) laten zien welke nieuwe deuren dat opent. Sport past goed bij andere activiteiten. Met de juiste voorzieningen zijn allerlei combinaties denkbaar: naast voetbal is er plaats voor andere balsporten, maar ook tennis, atletiek, jeu de boules, frisbee en fitness. Door gebruik van kunstgras kan een voetbalveld continu worden gebruikt, bijvoorbeeld ook door omwonenden die 'even een balletje willen trappen'. Door goed beheer in te stellen, hoeft het terrein niet meer voor recreatief medegebruik te worden afgesloten. Afhankelijk van de situatie zijn er ook combinaties mogelijk met een huiskamer voor jongeren, zoals in Nieuw Welgelegen, en voor kinderopvang, naschoolse opvang, recreatie en maatschappelijke dienstverlening, zoals in het Trendpark met Lef. Clubgebouwen, mits goed ingericht, bieden ruimte voor biljart, darts, kaarten en denksporten. Sportpark Marco van Basten is daarvan een goed voorbeeld. Door dergelijke combinaties is een complex gedurende een langer deel van de dag en het seizoen in gebruik. De voortdurende aanwezigheid van mensen verhoogt de sociale veiligheid. Bovendien is het door het intensieve gebruik haalbaar om een beroepskracht aan te stellen voor coördinatie en toezicht. Dan ontstaan er ook mogelijkheden voor de organisatie van buurtfeesten en sportieve evenementen voor scholen en bedrijven. Voor de bestaande verenigingen betekent de omslag van een besloten voetbalveld naar een meer open multifunctioneel sportcomplex heel wat. Zij moeten accepteren dat 'hun' terrein en clubgebouw ook door andere groepen en verenigingen worden gebruikt. Iedere sportgroep kent daarbij een eigen cultuur met eigen normen en gebruiken. Het vereist aandacht en afstemming om die cultuurverschillen te overbruggen. De verschillende projecten laten zien dat het niet werkt als verenigingen en

functies zomaar bij elkaar worden geplaatst. Als de verenigingen in een zorgvuldig en stapsgewijs geleid proces naar elkaar toe groeien, wordt de meerwaarde die samenwerking kan opleveren, ook inderdaad bereikt. De verenigingen krijgen nieuwe en betere accommodaties en er ontstaat uitwisseling. Ouders die hun kinderen naar voetbal brengen, kunnen zelf tennislessen nemen. Voor ouders die naar fitness gaan, is er kinderopvang. Voetballers kunnen in de zomermaanden andere sporten beoefenen. De praktijk laat zien, dat van een dergelijk sportpark meer wervingskracht uitgaat dan van een geïsoleerde voetbalvereniging, en dat leidt tot nieuwe aanwas van jonge leden.

Kansen voor tuinparken

Traditionele volkstuincomplexen zijn tamelijk gesloten bolwerken met vaak een vergrijzend ledenbestand. Vaak liggen de terreinen achteraf op een locatie buiten de structuur en de controle van de stad en voelen alleen leden en hun gasten zich er welkom. Sommige verenigingen werken aan het vergroten van de toegankelijkheid van hun terreinen, waardoor bijvoorbeeld ook wandelaars van de groene ruimte gebruik kunnen maken en er vooral op zonnige dagen honderden mensen komen. Wanneer door groei

Leerpunten sportparken

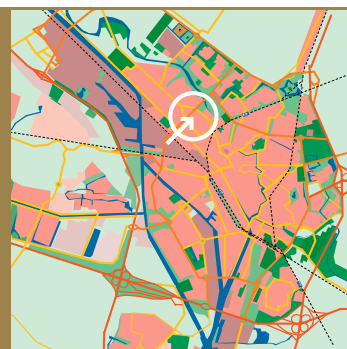
- Sportaccommodaties passen goed bij recreatie en maatschappelijke functies zoals kinderopvang en naschoolse opvang.
- Combineer meerdere sporten in één accommodatie. Dan ontstaat er uitwisseling tussen sporten en sporters.
- Kunstgras maakt intensief gebruik van sportterreinen technisch mogelijk.
- Om samenwerking tussen verenigingen tot stand te brengen is een zorgvuldig en geleidelijk proces nodig waarin mensen elkaar en elkaars activiteiten leren kennen.
- In een multifunctioneel sportpark spelen bestaande verenigingen een belangrijke rol. De gemeente moet hen daarbij ondersteuning bieden.

Het sportpark aan de Thorbeckelaan wordt straks een Trendpark met Lef.

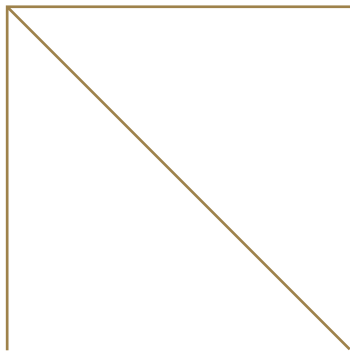

Ondiep: het Trendpark met Lef, Utrecht

Sportpark Thorbeckelaan in de Utrechtse wijk Ondiep, vier hectare groot, wordt gebruikt door twee voetbalverenigingen. De velden zijn met hoge hekken van de wijk afgescheiden. Tegelijk is er in de wijk een gebrek aan openbaar groen en aan goede welzijnsvoorzieningen. Het sportpark wordt daarom omgebouwd tot een multifunctioneel trendpark waar verschillende groepen uit de wijk elkaar kunnen ontmoeten. Het is de bedoeling om in het trendpark een reeks van activiteiten en accommodaties bijeen te brengen waaronder voetbal, tennis, een sportzaal, recreatie, fitness, maatschappelijke dienstverlening, voor- en naschoolse opvang en een openbare voetbalvoorziening. De betrokken welzijnsorganisatie Portes wil hier een gezichtsbepalend gebouw voor de buurt realiseren dat als dienstencentrum kan gaan fungeren. Verder komen er circa 100 appartementen. Om alle gebruikersgroepen met elkaar te laten samenwerken, is er een proces op gang gebracht waarin drie sporen parallel lopen: inhoudelijke aspecten, de fysieke inrichting en de opzet van een beheerorganisatie. Hiervoor is een procestool ontwikkeld. Woningcorporatie Mitros die in de

wijk veel woningen heeft, ziet kansen om met deze ruimte het woningbestand te differentiëren en de herstructurering van Ondiep te kunnen aanjagen. De nieuwe accommodaties laten op een positieve manier zien dat er iets gebeurt. Bovendien komt hierdoor in de wijk fysieke ruimte vrij waar herontwikkeling kan starten. Om risico's af te dekken wordt een stichting opgericht die de belangen van commerciële en niet-commerciële deelnemers kan bundelen en als risicodragende partij moet zorgen voor een sluitende exploitatie.

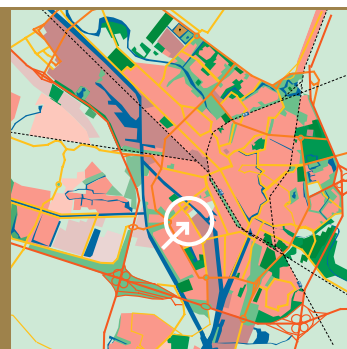
Sportpark Nieuw Welgelegen in Utrecht.

van de stad de volkstuinten meer in het stedelijke netwerk komen te liggen, ontstaan er kansen om de complexen om te vormen tot semi-openbare tuinparken waarin de tuinen worden gecombineerd met tal van andere recreatieve en ecologische functies. Afhankelijk van de omstandigheden zijn er mogelijkheden voor waterberging, natuurontwikkeling, bezienswaardigheden en inpassing van functies zoals een speeltuin, een kinderboerderij, oppervlaktewater met een strandje, een beeldentuin, een avonturenbos of een vlindertuin. Een voorbeeld is de Tuin van Noord in Leiden. Gebouwde voorzieningen, zoals een clubgebouw, kunnen soms ook worden gebruikt voor buurtactiviteiten, kinderopvang en buitenschoolse opvang. Er zijn kansen voor schoolwerktuinen en voor milieueducatie en er zijn doorgaande fiets- en wandelroutes mogelijk. Wanneer een tuinpark in de woonomgeving ligt, is zo'n tuin ook aantrekkelijk voor migranten. Dan is het mogelijk er een internationaal tuinpark van te maken met naast individuele tuintjes ook gezamenlijke tuinen en speelvoorzieningen. De ervaring leert dat het bezig zijn in de aarde en het contact met de natuur een focus vormt voor gezamenlijke interesses en waarden. Mensen van niet-westerse afkomst krijgen in de tuin de kans om tradities uit andere culturen voort te zetten.

Sporteiland Nieuw Welgelegen, Utrecht

Sportpark Welgelegen in de Utrechtse wijk Kanaleneiland wordt in de komende jaren omgevormd en uitgebreid tot Nieuw Welgelegen: een volwaardige multifunctionele accommodatie met dienstverlenende inhoud voor mensen van alle leeftijden en achtergronden: sjiëk en sjofel, jong en oud, wit en zwart, arm en rijk. Hoe meer categorieën gebruikers zich tot het sportpark voelen aangetrokken, hoe beter het park als ontmoetingsplaats zal functioneren. Er zijn contracten met twee vmbo's, een school voor speciaal onderwijs, welzijnsorganisatie Doenia, de Leostichting (voor probleemjongeren), een voetbalvereniging, een boksschool en een fitnessondernemer. Net zoals in het Trendpark met Lef is er een integraal proces op gang gebracht om de samenwerking tussen de verschillende gebruikersgroepen op gang te brengen en tegelijk in overleg met alle deelnemende groepen een multifunctioneel gebouw en een beheer- en exploitatiemodel op te zetten. Onder de noemer 'gluren bij de burens' vinden er sinds eind 2004 gesprekken plaats waarbij de partners vertrouwen krijgen in elkaar en elkaars activiteiten en afspraken maken voor de toekomst. De samenwerkende

partners tekenen mee met het programma van eisen betreffende gebouw, beheer en samenwerking. Nieuw Welgelegen zal pas in 2008 worden opgeleverd. Het is niet haalbaar om tot die tijd te volstaan met overleg en planvorming. Daarom worden nu al activiteiten opgezet. Om de fusie tussen de twee voetbalverenigingen te bekrachtigen, is de bouw van een nieuw onderkomen in de planning naar voren gehaald, daarbij anticiperend op de bouw van overig Nieuw Welgelegen.

De Tuin van Noord in Leiden: sportvoorzieningen, park, volkstuinten en speelvoorzieningen zijn geïntegreerd in één groengebied.

Tuin van Noord, Leiden

De Leidse Tuin van Noord is een groengebied waarin het bestaande Noorderpark is geïntegreerd met ondermeer een sportcomplex en een volkstuintencomplex. Met de aanleg van de Tuin van Noord is de kwaliteit van de woonomgeving in het noordelijke deel van de stad aanzienlijk verbeterd. Het park is gerenoveerd, beter toegankelijk gemaakt en er zijn gebruiksmogelijkheden toegevoegd: extra wandelroutes, een speelweide, een waterspeelplaats en speelwerktuigen. Tegelijk is het park verbonden met het naastgelegen sportcomplex. Vroeger werd dit complex alleen gebruikt door voetbalvereniging Roodenburg. Nu heeft ook korfbalvereniging Pernix er een plaats gekregen. Verder is het complex opengesteld voor recreatief medegebruik. De nieuwe velden zijn van kunstgras waardoor intensieve bespeling mogelijk is. Er is ook tennisbelijning aangebracht. De kantine van de voetbalclub is uitgebreid en wordt nu ook gebruikt voor wijkfuncties, biljarten en kaartmiddagen, het jeugdproject Sleuteldrop, huiswerkklassen en andere jeugdactiviteiten. Ook het clubgebouw van de korfbalvereniging wordt voor meerdere functies gebruikt.

Schooltuinen in het Noorderpark bieden omliggende scholen de mogelijkheid om te tuinieren. Ten slotte is ook het volkstuintencomplex openbaar toegankelijk gemaakt. Beheer en toezicht worden gecoördineerd vanuit een zeswekelijks overleg waaraan gemeente, verenigingen en politie deelnemen. In de praktijk blijkt dat voldoende te zijn: de betrokkenen kennen elkaar en weten elkaar te vinden zodra er iets is. Iedereen is alert en bij overlast wordt er direct gereageerd. De uitvoering van het beheer berust voornamelijk bij de verenigingen zelf.

Waterspeelplaats in de Tuin van Noord, Leiden.

Leerpunten tuinparken

- Een volkstuincomplex dat open staat voor meerdere functies en voor recreatief medegebruik, vormt een welkom onderdeel van de groene buitenruimte in de stad.
- Een goed tuinpark fungeert als kristallisatiekern van sociale cohesie in een (nieuwe) wijk.
- Een tuinpark in de buurt is ook aantrekkelijk voor migranten. Stem de inrichting en het gebruik daarop af. Een internationaal tuinpark bevordert integratie.

Migranten uit rurale gebieden, vooral ook vrouwen, hebben hierbij een voorsprong op stadse Nederlanders. Het project 'Niet de kip, niet het ei, maar het nest' laat zien dat dit concept kan worden ingezet om bij te dragen aan communicatie, integratie en sociale cohesie. Om van een besloten volkstuin een semi-openbaar tuinpark te maken, moet de gevestigde volkstuinvereniging andere gebruikersgroepen op haar terrein en in haar clubgebouw toelaten. Daar staat tegenover dat door functiecombinaties en recreatief medegebruik de tuinen op hun plek behouden kunnen blijven en er meer budget kan worden gevonden om voorzieningen te bouwen. Het Rotterdamse project Ieders Land laat dat met name zien. De tijdelijkheid van volkstuincomplexen kan op die manier worden ingeruild voor een permanente positie in de stad en een vereniging kan weer aantrekkelijk worden voor nieuwe (jonge) leden.

Kansen voor speelparken

Veel speelterreinen in woonbuurten zijn ontstaan op plekken die na realisatie van de woningen over zijn gebleven. Er zijn speeltoestellen neergezet en vaak is er een hek geplaatst om te voorkomen dat kinderen onverhoeds de weg oversteken. Er zijn ook veel scholen die na schooltijd hun speelplaatsen beschikbaar stellen voor de buurt omdat er verder vaak een tekort aan speelruimte is. Al deze speelruimten zijn tamelijk willekeurig ontstaan en sluiten daardoor qua ligging en uitrusting vaak niet aan op de behoefte van spelende kinderen. Kinderen kunnen of mogen er niet zelfstandig komen en er is geen goed toezicht mogelijk. Het gevolg is ongewenst gebruik, achterstallig onderhoud, vervuiling en verloedering en uiteindelijk is er voor kinderen te weinig bespeelbare en veilige buitenruimte over. Bij stedelijke vernieuwing is het belangrijk om voldoende speelruimte als een volwaardig element mee te nemen. Vanaf het niveau van het structuurplan moet het een rol spelen, zowel in stedenbouwkundig opzicht als in de grondexploitatie. De reconstructie van de wijk Bijvank-Flierakkers in Vroomshoop laat goed zien hoe dat werkt. De jeugd is als volwaardig medegebruiker van de openbare ruimte in de planvoorbereiding meegenomen. Door dit als uitgangspunt te nemen, zijn nieuwe kansen ontstaan. Het speelpark heeft een centrale plaats in de wijk gekregen en is met zorg ingericht. Daardoor wordt het gebied ook een prettige omgeving voor andere gebruikers. Er zijn mogelijkheden voor combinaties met sport, recreatie, openbaar groen, een struinpad, een natuurspeelbos, waterberging en natuurontwikkeling. Door zulke combinaties ruimtelijk goed vorm te geven, ontstaat er

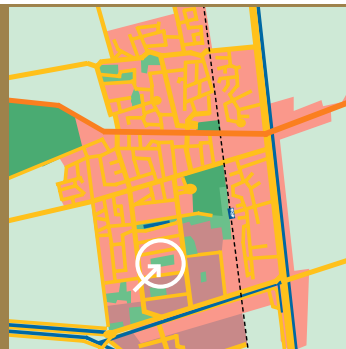

De nieuwe wijk Bijvank-Flierakkers in Vroomshoop. Op de luchtfoto is in het midden het speelveld te zien met het speeltuingebouw in aanleg.

Een duivendorp met allure, Vroomshoop

Het duivendorp Bijvank-Flierakkers in het Overijsselse Vroomshoop dankt zijn naam aan de vele duivenhokken die de bewoners in hun achtertuin hebben. Tot 2002 bestond het duivendorp uit 92 goedkope huurwoningen uit de jaren vijftig. De woningen waren klein en technisch onvolmaakt. Verstoppt achter de woningen lag een groot, maar kaal speelterrein met een voetbalveld, een verouderd speeltuingebouw en garageboxen. De gemeente, de speeltuinvereniging, de bewoners en de betrokken corporatie hebben gezamenlijk vorm gegeven aan een vernieuwingsplan. De woningen zijn gesloopt en vervangen door nieuwbouw met een mix van huur- en koopwoningen. Het stratenplan is veranderd waardoor het voetbalveld, de speeltuin en het groen niet meer verscholen zijn, maar centraal in de buurt liggen. Voor kinderen uit de omliggende woningen is de speeltuin veilig toegankelijk en doordat het speelpark middenin de wijk ligt, is toezicht door omwonenden vanzelfsprekend. De wijk is met EU- en IPSV-subsidie op de schop genomen. De grond voor de speeltuin en het voetbalveld is om niet ingebracht en de betrokken corporatie is in staat gesteld een nieuw speeltuingebouw te realiseren. Dit gebouw

fungeert nu ook als wijkcentrum en er zijn mogelijkheden voor sport en scholing. Voor het beheer van de speeltuin is de stichting Flierakkers opgericht. Deze stichting regelt het gebruik van de accommodatie voor niet-commerciële functies. Vanuit de stichting worden vrijwilligers aangestuurd die zorgen voor onderhoud en toezicht. Het project is in 2004 afgerond. Van de oorspronkelijke bewoners zijn achttien huurders naar de wijk teruggekeerd. De overige bewoners gaven er de voorkeur aan hun tijdelijke huisvesting te houden.

Leerpunten speelparken

- Als een speelpark een centrale plek in een wijk of buurt heeft, vormt het een beeldbepalend element waar de bewoners zich op kunnen oriënteren. Dat schept nieuwe kansen.
- Wanneer een speelpark middenin een buurt ligt, kunnen kinderen er zelfstandig gebruik van maken en is toezicht door omwonenden vanzelfsprekend.

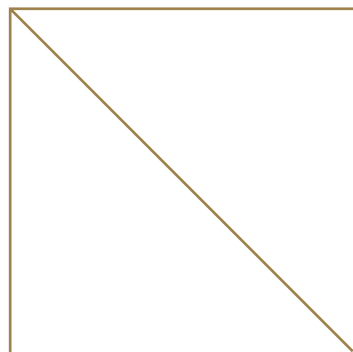

Ieders land, Rotterdam

De polder Laag Zestienhoven is een groene long tussen Overschie, Blijdorp en Schiebroek met 600 volkstuinten. Laag Zestienhoven is ook één van de laatste uitbreidingsgebieden van Rotterdam. Het is de bedoeling om hier 2.250 dure en middeldure woningen te bouwen. In 2002 kwam de gemeente met een masterplan waarin een groot deel van de volkstuinten zou verdwijnen. De Rotterdamse Bond van Volkstuinders, bijgestaan door een groot aantal belangengroepen en bewonersorganisaties, kwam met een alternatief: Ieders Land. Dit concept weerspiegelt de ambitie om op basis van gelijkwaardigheid met alle betrokken partijen om tafel te zitten en te streven naar consensus. De bond stelde dat de ontwikkeling van een nieuw stadsdeel kan samengaan met behoud van de volkstuinten en andere groene elementen in het gebied en wees op de sociale functie die de tuinen hebben. Verplaatsen naar een nieuwe stadsrand zou de aangesloten verenigingen de das om doen. De bond stelde voor om in de nieuwe woonwijk een grotere variatie in dichtheden te realiseren, doorgaande wegen een smaller profiel te geven en om groene functies te

integreren. Hierdoor zou het mogelijk zijn om alle volkstuinten te behouden. De gemeente heeft de voorstellen gedeeltelijk overgenomen. Er blijven 300 tot 330 tuinen behouden en die krijgen een rol bij de realisatie van een groen woonmilieu. De overige tuinen worden in een periode van vijf jaar verplaatst. Er is een regeling getroffen om zo goed mogelijk gebruik te kunnen maken van natuurlijk verloop.

voor kinderen, jongeren en volwassenen een aantrekkelijke buitenruimte die identiteit aan een buurt kan geven.

Beheer is cruciaal

Goed beheer van actieve parken is uiteindelijk één van de belangrijkste succesfactoren. Waar het gebruik van de terreinen niet meer wordt gereguleerd door één vereniging en de toegang niet meer wordt gereguleerd met een hek, zijn afstemming en toezicht nodig. Wanneer het gaat om openbare ruimte is de gemeente in principe verantwoordelijk voor het beheer. Het samenvoegen van functies en verenigingen op een per saldo kleinere locatie, zal niet leiden tot lagere beheerkosten: intensief gebruik vraagt om intensief beheer. Het beheerbudget van de gemeente moet dus minimaal gelijk blijven. Soms komt een beheerorganisatie niet aan haar reguliere werk toe omdat er te veel brandjes moeten worden geblust. Om dit te voorkomen kunnen 'reactieteam's worden gevormd die incidenten aanpakken zodat de reguliere beheerorganisatie haar normale werk kan blijven doen. Wanneer verenigingen en activiteiten worden samengevoegd, moet de opzet van een beheerorganisatie gelijk opgaan met de fysieke vormgeving van een actief park en de

Niet de kip, niet het ei, maar het nest!, Arnhem

De Lerende Stad is een nieuw concept waarbij stedelijke ontwikkeling meer is dan alleen het realiseren van een hoogwaardig gebouwde omgeving. Het is ook meer dan alleen een maatschappelijk proces zoals gangbaar in de sociale sector. Het is beide: niet de kip, niet het ei, maar het nest! In een lerende stad is er een wisselwerking tussen formele en informele processen en een geleidelijke overgang van de oude naar de nieuwe situatie. Kennis van onderop draagt bij aan institutionele besluitvorming. Volgens dit concept begint de ontwikkeling van de stad met een tijdelijke nederzetting, bestaande uit goedkope tijdelijke woonunits, een goed dienstenaanbod en randvoorwaarden voor sociale cohesie. De nederzetting als geheel vormt een lerende organisatie. Een internationale tuin kan hiervan een belangrijk element vormen. Zo'n tuin lijkt op een volkstuincomplex, maar bevindt zich in de woonomgeving en naast een individueel stukje grond is er ook een gezamenlijke tuin om te zitten, te barbecuen en te spelen. De eerste internationale tuin werd in 1995 in het Duitse Göttingen opgericht door mensen uit Bosnië. Het blijkt

dat gezamenlijk tuinieren voor veel migranten een prettige overgang betekent van hun oude (rurale) bestaan naar het nieuwe leven in een westerse stad. Met praktische activiteiten, contact en kennisuitwisseling worden integratie en sociale cohesie bevorderd. Vanuit een internationale tuin starten vaak cursussen op het gebied van natuur, taal en alfabetisering. Voor een wijk in ontwikkeling en de mensen die er komen te wonen, vormt zo'n tuin een laagdrempelige manier om met burens in contact te komen en de nieuwe wijk letterlijk te laten groeien.

Sportpark Nieuw Welgelegen in Utrecht.

samenwerking tussen de verenigingen. Het project Trendpark met Lef laat dat zien. Dat proces moet zorgvuldig plaatsvinden om de verenigingen ook later bij beheertaken te kunnen betrekken. Er is regelmatig overleg nodig tussen alle instanties die met het beheer te maken hebben. Als men elkaar kent en gemakkelijk weet te vinden, kunnen incidenten snel worden opgelost. Verder is het belangrijk ook bewoners bij het beheer te betrekken, al dan niet via een stichting waarin de verenigingen participeren. De gemeente kan bewoners hiervoor een eigen budget geven. Actieve bewoners houden toezicht, zorgen voor onderhoud, coördineren het gebruik en worden in de gelegenheid gesteld om met de accommodaties activiteiten voor de buurt te organiseren. De grote schaal en het intensieve gebruik van de terreinen maakt het in veel gevallen haalbaar om een parkmanager aan te stellen. Deze stuurt vrijwilligers aan, zorgt voor verhuur van de accommodaties aan zoveel mogelijk gebruikersgroepen, coördineert reparatie en onderhoud en is aanwezig. Door deze opzet is het mogelijk sport-, tuin- en speelparken te laten fungeren als ontmoetingsplaats in de buurt en daarmee de sociale structuur in een wijk te versterken. Actieve parken vormen een centrale plek die de wijk oriëntatie en identiteit geeft. Het is sociaal en ruimtelijk bindweefsel.

Leerpunten beheer

- Om een actief park schoon, heel en veilig te houden, zijn regulering van het gebruik, organisatie van activiteiten en toezicht cruciaal.
- Het budget voor beheer moet minimaal gelijk blijven, ook al worden functies samengevoegd.
- Zorg voor regelmatig overleg tussen gemeente, verenigingen en politie. Mensen weten elkaar dan sneller te vinden als er iets aan de hand is.
- Bij de ontwikkeling van een actief park moeten de samenvoeging van functies, de fysieke realisatie van het park en de opzet van een beheerorganisatie gelijk op gaan.
- Voor beheertaken is vaak een aparte vereniging of stichting nodig. Een beroepskracht kan het beheer coördineren en nieuwe activiteiten organiseren.

“We nemen de wijk als uitgangspunt”

Joke Brouwer

Manager beleid Sport en Recreatie,
gemeente Utrecht

Waar sportvelden vaak naar de periferie worden verplaatst, slaagt Utrecht erin deze in de stad te houden en daar te vernieuwen. Dat is van belang, want sport is niet alleen een doel, maar steeds meer ook een middel om sociale doelstellingen te bereiken. Daarom moet iedere wijk over een eigen sportterrein kunnen beschikken. En om als middelpunt te kunnen fungeren, moet zo'n sportterrein bestaan uit een mix van goede sportvelden voor verschillende sporten in clubverband, een openbaar toegankelijk trapveld en openbaar groen, betoogt Joke Brouwer, manager beleid bij Sport en Recreatie van de gemeente Utrecht.

“We moeten er vanaf dat we alleen praten over voorzieningen die exclusief voor sport zijn bedoeld. Het gaat om combinaties van openbaar groen, trapveldjes en sportvelden voor verenigingen. Het ene kan het andere niet vervangen. Van alleen openbaar groen gaan kinderen niet méér bewegen. Openbare speelplekken moeten beter geschikt worden gemaakt voor sport en de openbare ruimte als geheel moet zodanig worden ingericht dat je er ook kunt sporten. Maar daarnaast zijn er goede velden nodig voor sporten in verenigingsverband. Je leert iets heel anders bij een vereniging dan op een trapveldje. Bij een vereniging zit je in een team: je leert hoe leuk het is om samen ergens voor te gaan. Maar ook dat respect, regels en contributie nodig zijn om het leuk te houden. Op een trapveldje leer je heel andere dingen. Daar leer je voor jezelf opkomen. En vanuit een trapveldje kunnen kinderen doorgroeien naar lidmaatschap van een vereniging. Alle sportparken volledig openbaar maken kan niet; het gaat om een juiste mix.”

“Bij sport gaat het in de eerste plaats om plezier in spel en beweging, en om gezondheid en - heel actueel - het tegengaan van overgewicht bij kinderen. In de tweede plaats is sport steeds meer een middel bij opvoeding, preventief veiligheidsbeleid, integratie en het versterken van de sociale structuur. Dat maakt dat er juist in de woonwijken voldoende accommodaties moeten zijn. Daarmee krijgt een buurt of wijk er een middelpunt bij en dan zie je ook combinaties ontstaan met naschoolse opvang of wijkwelzijnsvoorzieningen. Ook de verenigingen komen steeds vaker met een heel breed pakket waarmee zij ook aantrekkelijk zijn voor andere doelgroepen en nieuwkomers in zo'n wijk. Op de terreinen in de periferie, zie je dat de clubs moeite hebben zich te handhaven.”

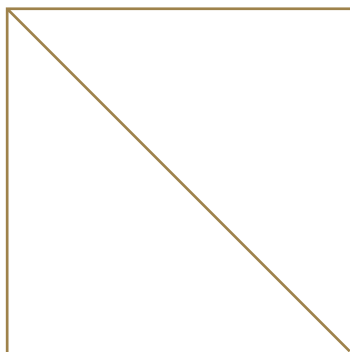
De verplichtingen die het lidmaatschap met zich meebrengt, de kinderen brengen en halen, het draaien van bardiensten, je ziet dat veel ouders het moeilijk kunnen opbrengen wanneer een club aan de rand van de stad is gevestigd. Die clubs hebben vooral moeite om de jeugd te bereiken, met name ook allochtonen en allochtone meisjes.”

“Het beleid van de gemeente Utrecht is erop gericht in iedere wijk goede sportvoorzieningen te hebben. We geven daarbij prioriteit aan de GSB-wijken. Dáár is de sportdeelname het laagst, maar kan sport juist belangrijk zijn in de aanpak van andere problemen. De herstructurering van de woningvoorraad en de voorzieningen zien we eerder als een kans dan als een bedreiging. De terreinen die we nu al hebben willen we koesteren en daar willen we de kwaliteit en de multifunctionaliteit verhogen. We geven een impuls door de voetbalvelden uit te rusten met kunstgras. Dat schept de mogelijkheid om andere functies en openbare sport- en spelvoorzieningen toe te voegen. Een trapveldje willen we ook liefst in kunstgras uitvoeren, zodat dat ook kwaliteit heeft. Door gebruik van kunstgras kan een vereniging op een veel kleinere oppervlakte groeien. En om die groei organisatorisch te kunnen verwerken en een bestuurlijk kader op de been te houden, bieden we verenigingsondersteuning aan.”

“Het sportbeleid in Utrecht heeft een enorme impuls gekregen vanuit de ervaringen in Leidsche Rijn. Er is geen plek in Nederland waar aan zoveel sportvoorzieningen tegelijk wordt gewerkt. De aanpak die we daar hebben gerealiseerd, zet zich door naar de bestaande stad. Het bijzondere van de Utrechtse aanpak schuilt er misschien in, dat we als gemeentelijke diensten samen optrekken: de diensten Stadsontwikkeling, Stadsbeheer, Maatschappelijke Ontwikkeling en het Ontwikkelingsbedrijf. We kijken wat er in de wijk aan de hand is en stellen samen de doelen vast voor de komende periode. Pas dan gaan we naar projecten en kijken we hoe we dingen kunnen combineren en hoe we opbrengsten van de grond kunnen herinvesteren. Als dienst Maatschappelijke Ontwikkeling staan we daarbij voor goede voorzieningen en voor wat we noemen de kwaliteit van leven: de slagroom op de taart. Want de kwaliteit van een wijk wordt niet alleen bepaald door goede woningen en voldoende parkeerplaatsen, maar minstens zozeer door plekken waar je kunt recreëren, sporten of elkaar kunt ontmoeten.”

Project	Locatie	Programma	Planning	IPSV-bijdrage	Nadere informatie
1. Sportpark Marco van Basten (IPSV-nr 22505)	Oog in Al, Utrecht	2,5 hectare o.a. voetbal, korfbal, tennis, jeu de boules, een openbare speelvoorziening voor basketbal en voetbal en kinderopvang	2003-2004	€311.436	Gemeente Utrecht De heer R. Leppink r.leppink@utrecht.nl www.vanbasten-sportpark.nl
2. Ondiep: het Trendpark met Lef (IPSV-nr 21481)	Ondiep, Utrecht	4 hectare: voetbal, tennis, sportzaal, recreatie, fitnesscentrum, maatschappelijke dienstverlening, voor- en naschoolse opvang, openbare voetbalvoorziening	2005-2008	€256.000	Gemeente Utrecht Mevrouw D. Lommen d.lommen@utrecht.nl
3. Sporteiland Nieuw Welgelegen (IPSV-nr 33035)	Kanaleneiland, Utrecht	5 hectare o.a. voetbal, tennis, sporthal, culturele hal, vmbo-school, krachtsport- en fitnesscentrum, kantoorruimten, fysiotherapie, cultuur, jongerenruimte	2004-2007	€3.900.000	Gemeente Utrecht De heer L. Janssen l.janssen@utrecht.nl www.nieuwwelgelegen.utrecht.nl
4. Tuin van Noord (StIR-nr 00324)	Leiden-Noord	Renovatie park, uitbreiding sportaccommodaties, openstelling volkstuinencomplex	1999-2003	f 275.000 (€124.790)	Gemeente Leiden De heer R. Marchand r.marchand@sportbedrijf.leiden.nl
5. Een duivendorp met allure (IPSV-nr 13702)	Bijvank-Flierakkers, Vroomshoop (gemeente Twenterand)	92 woningen en wijkcentrum, herinrichting speeltuin en sportterrein	2002-2004	€330.805	Gemeente Twenterand Mevrouw M.M. Weerink m.weerink@twenterand.nl
6. Ieders land (IPSV-nr 21522)	Polder Zestienhoven, Rotterdam	haalbaarheidsonderzoek	2003-2005	€107.000	Rotterdamse Bond van Volkstuinders Mevrouw Y. Hitzert info@ieders-land.nl
7. Niet de kip, niet het ei, maar het nest! (IPSV-nr 21404)	Arnhem	Onderzoek naar de Lerende Stad: een nieuwe aanpak voor stedelijke ontwikkeling	2003-2004	€280.000	Mothers Centers International Network for Empowerment (MINE e.v.) Mevrouw M. van Geldermalsen Stichting.nest@xs4all.nl www.mine.cc www.nest.cc
Informatie over de IPSV-projecten is ook te vinden op www.vrom.nl/voorbeeldprojectenipsv					

IPSV-publicaties

2005

- Bewoners bouwen de buurt [VROM 5130]
- Actieve parken, sociaal cement [VROM 5131]
- Betrekken van allochtonen bij stedelijke vernieuwing [VROM 5127]
- Funderingsherstel [VROM 5128]
- Heerlijke Stad [VROM 5092]

2004

- De kracht van de stad [VROM 4194]
- Kwaliteit van de stad [VROM 3266]
- Particulier opdrachtgeverschap en stedelijke vernieuwing [SEV publicatie ISBN 90-5239-191-2]

2003

- IPSV Indienen 2003 [VROM 3249]
- Publiek-private samenwerking [VROM 3125]
- De maakbare binnenstad [VROM 3124]
- Effectief beheer van de openbare ruimte [VROM 3123]
- Participatie als troefkaart voor kwaliteit [VROM 3118]
- Cultuur als katalysator [VROM 3122]
- Water als economische impuls [VROM 3121]
- Infrastructuur als uitdaging voor de stad [VROM 3120]
- Vernieuwing historische binnensteden [VROM 3119]
- Strategische Ruimtelijke visies [VROM 3117]
- Ruimte voor economische verscheidenheid [VROM 3115]
- Water als ecologische drager [VROM 3116]
- Duurzame stedenbouw geeft meerwaarde aan de stad [VROM 3114]
- Bekeken beheer [rapport]
- Innovaties voor de bereikbare binnenstad [VROM 3157]
- Uitdaging in uitvoering [VROM 2143]

2002

- Inspiratie voor innovatie [VROM 2122]
- Nieuw leven voor oude havens en industriegebieden [VROM 3158]
- Ondergrondse bedrijven; zwoegen onder het maaiveld [VROM 3156]

Bovenstaande publicaties zijn te bestellen of te downloaden via www.vrom.nl/ipsv (publicaties). Per telefoon kan ook: Postbus 51 Infolijn, telefoonnummer 0800-8051 (gratis).

Verantwoording

Deze brochure is gemaakt in het kader van het Innovatie-Programma Stedelijke Vernieuwing, een programma van de ministeries van VROM, EZ en LNV. De inhoud van deze brochure is gebaseerd op gegevens die zijn aangereikt door de beschreven projecten en op basis van voortgangsverslagen en voortgangsrapportages.

SEV Realisatie ondersteunt het ministerie van VROM bij de uitvoering van het InnovatieProgramma Stedelijke Vernieuwing.

Tekst

Henk Bouwmeester

Redactie

SEV Realisatie

Fotografie

Cover: Roald Beuving

Pagina 5, 7, 8, 9, 10 en 14: Joost Brouwers

Pagina 11: beschikbaar gesteld door het project

Pagina 12: Suzanne van de Kerk

Pagina 13: Rob Niemantsverdriet

Meer informatie

www.vrom.nl/ipsv

ipsv@minvrom.nl

ipsv@sev-realisatie.nl

September 2005

Dit is een publicatie van: **Ministerie van VROM**
→ Rijnstraat 8 → 2515 XP Den Haag → www.vrom.nl

Ministerie van VROM →

staat voor ruimte, wonen, milieu en rijksgebouwen. Beleid maken, uitvoeren en handhaven.

Nederland is klein. Denk groot.

